

Сапсай А.П.*

ТЯГАР «ПОГЛИБЛЕННЯ» АБО ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ «SUI GENERIS» В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄС

Основною метою даної статті є спроба автора через використання концепту «європеїзація» окреслити сучасні проблеми та можливі підходи покращення механізмів реєстрації Україною європейських правил, норм і принципів, які є ключовими в контексті поглиблення її відносин з Євросоюзом та отримання перспективи набуття повноправного членства в об'єднанні.

Ключові слова: Європейський Союз, європеїзація, європейська інтеграція, Східна Європа.

The main purpose of this paper is the author's attempt using the concept of «Europeanization» outline the current problems and possible approaches to improve the mechanisms of Ukraine's reception the European rules, norms and principles which are crucial in the context of the deepening of its relations with the European Union and the prospects of obtaining its membership in the Community.

Key words: European Union, Europeanization, European integration, Eastern Europe.

Основной целью данной статьи является попытка автора через использование концепта «европеизация» очертить современные проблемы и возможные подходы улучшения механизмов регистрации Украиной европейских правил, норм и принципов, которые являются ключевыми в контексте углубления ее отношений с Евросоюзом и получения перспективы обретения полноправного членства в объединении.

Ключевые слова: Европейский Союз, европеизация, европейская интеграция, Восточная Европа.

Закінчення першого десятиліття 2000-х років позначилося черговою точкою біфуркації в розвитку та поглибленні відносин між Україною та ЄС. Європейська спільнота в цілому відзначила демократичний характер президентських виборів 2010 року та обіцянки рішучих реформ з боку нової української влади. Європейський Парламент рекомендував надати Україні перспективи членства. Європейська Комісія вперше конкретизувала пріоритети реформ, доповнюючи порядок денний асоціації. Україні було надано План дій щодо лібералізації візового режиму з переліком необхідних реформ.

Разом з тим, зміна влади в Україні у 2010 році змінила і сам контекст потепління відносин між Україною та Євросоюзом. Попри позитивну динаміку зближення, що почала проглядатися впродовж 2008 – 2009 років, внутрішньополітичні події в державі протягом наступних 2010 – 2011 років призвели до явного зниження рівня демократії в державі,

* кандидат політичних наук, асистент кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

що, відповідно, вкотре ускладнило діалог Києва з Брюсселем. Однією з головних рис при цьому, що заслуговує на особливу увагу, є чергове підтвердження (не зважаючи на двадцятирічний демократичний транзит та декларування євроінтеграційних цілей і спрямувань) фактично слабкого розуміння та реального прагнення з боку України до поділу ustalених європейських соціально-економічних та політичних норм і цінностей.

За двадцятирічний період незалежності в Україні так і не відбулася повна інституалізація демократичного режиму, не сформувалися в остаточному вигляді демократичні політичні інститути, які б сприяли рішенню соціально-економічних проблем, що залишилися від тоталітарного режиму. В такому середовищі демократія існує тільки за умовною формою, але не за суттю, інститути демократичного суспільства використовуються владою для легітимації непрозорих і недемократичних дій, реальна публічна політика починає підмінятися маніпуляціями суспільною свідомістю.

Натомість успішна реалізація демократичного транзиту, становлення прозорих правил ринкової економіки та відносин в контексті європейських спрямувань України апріорі визначаються як ключові детермінанти поглиблення відносин з ЄС. В рамках європейської спільноти зазначені критерії значною мірою визначають сам рівень цивілізаційної приналежності (ідентичності) держав, що прагнуть набути членства в Європейському Союзі.

Виходячи з цього, основною метою даної статті є спроба автора через використання концепту «європеїзація» окреслити сучасні проблеми та можливі підходи покращення механізмів рецепції Україною європейських правил, норм і принципів, які є ключовими в контексті поглиблення її відносин з Євросоюзом та отримання перспективи набуття повноправного членства в об'єднанні.

Сьогодні в рамках євроінтеграційних досліджень «європеїзація» є одним із найпопулярніших концептів. В наукових колах інтерес до нього пов'язаний з одночасним поглибленням та розширенням інтеграційних процесів ЄС, що відбувалися наприкінці 1990-х – початку 2000-х років. В західних наукових колах основними концептуологами європеїзації є Зедельмаєр У. [1], Капорасо Дж. [2], Коулс М.Г. [2], Ольсен Й.П. [3], Радаеллі К. [4], Рісс Т. [2], Шіммельфенніг Ф. [1]. Серед українських дослідників, які безпосередньо торкаються проблеми європеїзації України в рамках її євроінтеграційного поступу можна назвати Булика М. [5], Газізулліна І. [6], Лазового Л. [6], Оржель О. [7], Пеллагешу Н. [8], Юрчука О. [9] та ін..

Як аналітична концепція європеїзація загалом використовується в цілях дослідження змін у внутрішніх структурах і політичній лінії, які відбуваються у відповідь на політичні кроки і практичні заходи, що інституціоналізуються на європейському рівні. В цілому вона символізує процес в якому європейські правила, механізми та колективні устрої взаємодіють з внутрішніми структурами [10, с.26]. Не зважаючи на таке узагальнене визначення даного поняття, різні дослідники, які вивчають європеїзацію, пропонують різні інтерпретації та підходи щодо його застосування в тих чи інших дослідницьких цілях. Найбільш поширеними зокрема є тлумачення європеїзації як: 1) характерних особливостей управління в рамках Євросоюзу, які експортуються за межі його кордонів [3]; 2) вплив динаміки європейської інтеграції на внутрішні політичні та економічні процеси держав-членів ЄС [2]; 3) процес формування нової загальноєвропейської ідентичності [11].

В рамках сучасної динаміки відносин України з ЄС особливий інтерес становить підхід таких дослідників, як Йохан П. Ольсен та Клаудіо Радаеллі. Зокрема, норвезький політолог Йохан П. Ольсена, в якості однієї з форм європеїзації називає експорт європейської моделі політичної організації та управління за межі ЄС [3, с. 924]. Через європеїзацію створюються відчуття приналежності до європейської спільноти, відчуття емоційної

прив'язаності до неї та спільної системи смислів і значень, що існують в її межах. Подібним чином британський політолог Клаудіо Радаеллі, зазначає, що європеїзація є процесом конструювання, розповсюдження та інституціоналізації формальних або неформальних політичних правил, процедур, методів і норм, що спочатку розробляються та впроваджуються в межах Євросоюзу, а потім переносяться на національний рівень врядування [4, с.110].

Поглиблюючи вивчення феномену європеїзації Зедельмаєр У. та Шіммельфенніг Ф. роблять акцент на розгляді останньої через призму взаємозв'язку «правил ЄС» та «рецепції кандидатів» – іншими словами, процесу та умов за яких ті чи інші держави приймають правила ЄС [1, с.12]. В цьому відношенні характерною рисою європеїзації є дуалізм логіки дії, що супроводжує рецепцію правил аплікантами. У світлі дебатів між раціоналізмом і конструктивізмом у теорії міжнародних відносин та між інституціоналізмом раціонального вибору й соціальним інституціоналізмом у порівняльній політології даний дуалізм пояснюється різницею між «логікою наслідків» та «логікою сприйняття». Перша передбачає наявність гравців, які стратегічно та інструментально мислять і прагнуть максималізації власної влади та вигоди. Згідно з другою логікою, гравці мотивуються інтерналізованими ідентичностями, цінностями і нормами. З-поміж альтернативних напрямів дій вони обирають легітимну або найприйнятнішу для себе. «Логіка наслідків» супроводжується торгами учасників навколо умов і винагород, а також примусу і санкцій, які застосовує ЄС з міркувань витрат-вигод держави, що впроваджує правила. В свою чергу «логіка сприйняття» робить наголос не на «матеріальних» ініціативах ЄС, а на спільній ідентифікації та переконанні держави-апліканта в легітимності правил ЄС, що виступають в якості головних умов рецепції.

Характерною рисою європеїзації країн Центральної Європи, що супроводжувала процес розширення Євросоюзу на Схід було слідування виключно в руслі «логіки наслідків». Підготовка до розширення значною мірою супроводжувалася особливою увагою ЄС до власної структури і механізмів врядування з одночасним примусом країн-кандидатів чітко дотримуватися попередньо визначених інтеграційних параметрів, а також примусом останніх робити власний внесок у спільну справу та нести витрати задля примноження того колективного блага, що створюється Спільнотою. Результатом таких дій стала асиметрична взаємодія ЄС з державами-кандидатами на членство. Асиметричність відносин позначилася дисбалансом в силі і ресурсах учасників, реалізацію ними нерівнозначних інтересів та цілей, неадекватністю дій та нетиповістю методів і механізмів досягнення власної кінцевої мети. Зокрема, серед основних видів асиметрії в контексті розширення ЄС на Схід стали наступні:

1) *нормоутворююча асиметрія*, що відображає односторонність дій з боку ЄС в процесі вироблення інтеграційної політики відносно тих країн, що претендують на членство або формують «пояс» його найближчого оточення і є сторонами поглибленого співробітництва.

2) *структурна асиметрія*, що відображає більшу складність адміністративно-бюрократичної структури й механізму функціонування ЄС порівняно з відповідними національною структурою та механізмом тих держав, що претендують на членство або залучені до поглибленого співробітництва із Спільнотою.

3) *асиметрія розвитку в часі*, що відображає різну динаміку трансформації й адаптації країн-претендентів на членство порівняно з аналогічною трансформацією бюрократичного механізму ЄС.

Останнє також відображає і так звану загальну 4) *асиметрію залежностей* ЄС та оточуючих держав, коли наявні залежність сторін одна в одній та потреби до об'єднання не є однаковими. Втім, стрижневою асиметрією в рамках розширення ЄС стала *асиметрія витрат і здобутків* сторін, що поєднує в собі прояви всіх вищезазначених асиметрій.

Асиметрія витрат і здобутків пов'язана з *політикою обумовленості* за якою ЄС може винагородити цільовий уряд, якщо останній виконує його умови і, навпаки, утриматися від винагороди, якщо відповідний уряд не виконує вимог. Державам, які не досягли запропонованих стандартів, відмовляють в асоціації чи членстві, вони опиняються поза бортом змагань за фінанси ЄС та втрачають шанс на вступ. Головною особливістю політики обумовленості є те, що ЄС одночасно володіє належним інструментарієм для нав'язування додаткових вимог та витрат для держав-кандидатів, якщо вже досягнуті ними результати на поточний момент не відповідають потрібним інтеграційним показникам Спільноти. В цьому відношенні негативною стороною європеїзації за «логікою наслідків» є зростання об'єктивного розуміння урядами держав-кандидатів, що внутрішні витрати, які пов'язані з реєстрацією правил, часто перевищують винагороди ЄС, а його санкції обмежуються лише утриманням від цих винагород.

Останнє є особливо важливим для розуміння того, чому поширення на Україну процесів європеїзації за типом запровадження «логіки наслідків» є початково недоцільною і невиправданою. Стратегія обрання відповідної моделі європеїзації на внутрішньодержавному рівні вочевидь розглядається як заздалегідь програшна або ж взагалі неприйнятна в силу прихованої відмови політичних сил слідувати та практично реалізовувати ті норми, правила і принципи, що лежать в основі функціонування Європейської Спільноти. Вагомим чинником тут знову ж таки виступає розуміння значної асиметричності потенціалів учасників інтеграції, а головне її можливих наслідків для слабшої сторони внаслідок погодження на прийняття запропонованих норм та правил поведінки. Зокрема, за умови постановки питання про приєднання в найближчому майбутньому України до ЄС на класичних засадах розширення та обрання моделі європеїзації за «логікою наслідків» особливо негативними факторами для держави були б:

- 1) вимушеність проведення прискореного й радикального (читай «шокового») реформування соціально-економічної та політичної системи країни;
- 2) втрата можливості самостійного вибору найбільш вигідної для себе моделі розвитку співробітництва та рівня інтеграції з Євросоюзом;
- 3) незадовільний рівень представництва в інституційній системі ЄС.

Іншим вагомим фактором необхідно визначити тягар соціалістичного минулого, що в історичній ретроспективі також накладається на квазі-колоніальну спадщину і, як наслідок, довготривале формування унікальної ментальності та ідентичності української нації. Відповідна особливість державно-національного становлення і розвитку ніяким чином не може бути ототожнена з особливостями становлення інституту держави та обмеженим періодом соціалістичного розвитку країн Центральної Європи. На сьогоднішній день різниця між Україною та центральноевропейськими державами, які спромоглися впродовж 2004 – 2007 років здобути членство в ЄС багато в чому полягає саме в недостатньому розумінні, а головне сприйнятті як на владно-політичному, так і частково на громадянському рівні європейських норм і цінностей. Результати відповідного несприйняття є очевидними з огляду на стале збереження впродовж всього сучасного періоду української державності домінантного значення «політики попури», яка супроводжується банальним декларуванням європейських демократичних норм і принципів за одночасної відсутності реальних внутрішніх реформ, консервації радянської системи управління, не-

досконалості судової влади та відсутності впливу громадянського суспільства. В загальному вимірі це визначає стратегічну неготовність України довести власну цивілізаційну приналежність Європі, власну надійність та передбачуваність як повноправного члена ЄС.

Загалом, оцінюючи наявний розвиток відносин України з ЄС можна зазначити, що він відбувався за сценарієм *sui generis* або іншими словами як особливий *рух в межах протилежних підходів та методів інтеграції*. Сутність останнього пояснюється особливостями інтеграційної динаміки двох різнорідних, на наш погляд, періодів відносин. Перший – період 1990-х – першої половини 2000-х років – етап невизначених відносин та умовної інтеграції без функціонального наповнення. Другий – період другої половини 2000-х років – етап різкої зміни підходів, форсування інтеграції та спроби з боку ЄС запровадити по відношенню до України інструментарій «логіки наслідків». Після внутрішньополітичних подій в Україні 2004 – 2005 років інтеграційні ініціативи у вигляді німецького проекту «ЄПС плюс» 2007 року, шведсько-польського проекту «Східне партнерство» 2008 року, а також насичення відповідного проекту з боку Єврокомісії у 2008 – 2009 роках політикою обумовленості стали наочним підтвердженням відповідної зміни.

Перші роки (1991 – 1993 рр.) взаємодії на рівні Україна – ЄС позначилися формальністю відносин двох сторін. При цьому Європейський Союз робив ставку та, головним чином, обмежувався досягненням мети, що стосувалася лише проблем стабілізації ситуації на теренах колишнього СРСР та забезпечення власної безпеки на східних кордонах. Керуючись цими завданнями ЄС розвивав відносини з Україною переважно переймаючись питаннями позаінтеграційної тематики – переговорами щодо скорочення стратегічної наступальної зброї та проблемою приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [12].

Другою ключовою рисою відносин ЄС з Україною періоду 1990-х років було формування Брюсселем політики ЄС щодо Києва через призму бачення відносин ЄС з Росією. Зокрема, Спільна позиція ЄС щодо України, ухвалена на базі УПС 28 листопада 1994 року наголошувала на значенні для ЄС України як великої європейської індустріальної держави, розташованої між Росією і східними сусідами ЄС. Підкреслювалося, що мета ЄС – сприяння розвитку України як держави, що має збалансовані відносини з Росією та Заходом.

Спільним знаменником двох вищезазначених рис стало фактичне виключення України з розгляду як потенційного чи перспективного кандидата на членство в ЄС. З цього приводу сьогодні існують різні пояснення відповідного «виключення». Зокрема, український дослідник О. Юрчук зазначає, що порівняно з більшістю держав регіону ЦСЄ Україна пізно порушила питання про вступ, що дозволило ЄС виключити її з порядку денного останнього Східного розширення. Водночас низка факторів, зокрема, трансатлантичні відносини, внутрішні реформи, ведення інтенсивних переговорів про вступ з великою кількістю держав, спричинили те, що українське питання стало другорядним у зовнішній політиці ЄС [9]. Зі свого боку автор даної роботи інтерпретує виключення як відсутність спільних на той момент в Україні з Євроспільнотою економічних, політичних та культурно-цивілізаційних надбань. Останнє зумовило найгірший з можливих ефектів – ефект «незнання» власного партнера. Підтвердженням цьому зокрема стали неофіційні висловлювання, позиції та погодження політичних кіл переважної більшості західноєвропейських держав початку 1990-х років, що Україна як новопостала суверенна держава в своїх відносинах з Європейським Союзом, а саме питанні про членство, повинна спочатку утвердитися як повноцінний член інших міжнародних організацій регіонального та

глобального виміру, що своїм функціонуванням відображають загальноєвропейські цінності, стандарти та норми, а насамперед таких, як НБСЄ/ОБСЄ, РЄ, ОЕСР та ГАТТ/СОТ.

Неготовність провідних західноєвропейських держав та їх політичних кіл розглядати Україну як серйозного претендента на членство в Спільноті періоду 1990-х років засвідчило відсутність важливого сегменту євроінтеграційного процесу – «цивілізаційного визнання» та «соціального капіталу». Зокрема, як слушно зазначає український дослідник П. Рудяков саме цивілізаційна ідентичність визначає й надалі визначатиме межі розширення ЄС як внутрішньоцілісної системи. Значною мірою виходячи саме із з'ясування цивілізаційної близькості потенційного претендента на вступ до ЄС, здійснюється оцінка й інших геостратегічних, геополітичних та економічних факторів інтеграції. Поза форматом зазначеної близькості, жодні кроки із просування до набуття членства в ЄС виявляються не просто ускладненими, а практично неможливими [13].

Погоджуючись з твердженнями П. Рудякова, автор, в свою чергу, схиляється до використання концепції «соціального капіталу», яка аналогічним чином пояснює ключову проблему інтеграції України до ЄС як на початковому, так і на сучасному етапах двосторонніх відносин. Концепція «соціального капіталу» була запропонована французьким соціологом і філософом П. Бурдьє, який характеризував відповідний капітал як «сукупність реальних чи потенційних ресурсів, що пов'язані з володінням стійкою мережею більш-менш інституціоналізованих відносин взаємної обізнаності та визнання – іншими словами, з членством в певній групі. Остання дає своїм членам опору у вигляді колективного капіталу, «репутації», що дозволяє їм отримувати кредити у всіх сенсах цього слова» [14, с.582]. В об'єктивному плані соціальний капітал формує мережі соціальних зв'язків, в інституціональному вимірі він постає як певні соціальні кола, список контактів, в інкорпорованому – як дотримання зобов'язань без санкцій, як довіра [15, с.22].

Керуючись положеннями саме цієї концепції автор вважає за необхідне при розгляді інтеграційної динаміки України з ЄС в цілому виходити з двох ключових тверджень: 1) за весь період взаємодії України з ЄС не було досягнуто належного рівня «знання» та «репутаційного потенціалу» між партнерами, що обумовлювало і все ще продовжує обумовлювати розвиток їх відносин; 2) Україна не керувалася імперативом необхідності використання стратегії з нейтралізації ефекту «незнання», якою на наш погляд могла б служити саме стратегія європеїзації за «логікою сприйняття». Остання може бути корисною з точки зору своєї здатності сприяти зміцненню довіри між учасниками інтеграції на основі формування та зміцнення спільних політичної, економічної та культурної ідентичностей, передбачуваності дій партнерів на основі поділу ними спільних норм і правил, сприяння зниженню ризику опортуністичної поведінки, підвищенню вірогідності досягнення учасниками інтеграції спільних цілей.

З іншого боку необхідно відзначити серйозні помилки та прорахунки не лише з боку України, але й самого Європейського Союзу, який повинен сьогодні вибудовувати власну стратегію відносин з Україною та іншими державами Східної Європи на інших принципах та використовуючи інші інтеграційні методи ніж у випадку з країнами Центральної Європи. В цьому відношенні на нашу думку також не зовсім вірним є підхід, що зводиться виключно до односторонніх трансформацій з боку ймовірних чи потенційних кандидатів на членство в ЄС. Загальний контекст та умови європеїзації країн Східної Європи (за умови їх ймовірної абсорбції) на сьогоднішній день переконують в необхідності змін і в рамках самого Союзу. Разом з тим, є також очевидним, що негативні наслідки останнього розширення ЄС на Схід, а також наслідки економічної кризи Євросоюзу зумовлюють біль-

ший акцент та увагу Брюсселю на внутрішньокмунітарних проблемах та відносинах, аніж на вдосконаленні власного зовнішньополітичного інструментарію.

В цілому для зменшення наявних політичних, соціально-економічних та культурно-цивілізаційних розривів між Україною та Європейською спільнотою, на нашу думку, необхідним є виконання принаймні двох основних умов процесу європеїзації.

По-перше, це формування адекватних сучасним інтеграційним проблемам і викликам інституційних структур, які, з одного боку, відповідали б вже існуючим в ЄС нормам, правилам та принципам врядування, а, з іншого, були б чітко адаптованими до постсоціалістичних реалій країн Східної Європи. Важливість запуску та належного функціонування таких інститутів обумовлена необхідністю забезпечити здатність практичного та всеосяжного залучення відповідних країн до інтеграційних механізмів ЄС.

В цьому відношенні можна констатувати певні позитиви та нові можливості, які Україна повинна активно використовувати. Мова насамперед йде про формування нових багатосторонніх дорадчих інституцій в рамках Східного Партнерства ЄС – заснування парламентської асамблеї Євронест. Особливістю цієї установи є те, що вона покликана виконувати функції багатостороннього форуму для ЄС та країн Східної Європи. Як політичний інститут форум може не лише впливати на становлення і розвиток нового конкретного стану речей чи ситуації, але й сприяти визначенню спільних інтересів та дій власних учасників. Форум слугує своєрідним каталізатором в процесі подолання перепон та ускладнень, які виникають в ході міжурядових контактів завдяки можливості своїх учасників спільно та на рівній основі вносити пропозиції та рекомендації щодо розв'язання конкретних проблем. Відповідна риса суттєво відрізняє форум як політичний інститут від інституту міжурядових переговорів, оскільки останній зберігає в собі примат керування національними інтересами та необхідністю для їх забезпечення ведення «торгів» (*bargaining*) на противагу вільній дискусії (*discussion*) або обговоренню (*deliberation*) [16, p.86].

Особливість обговорення натомість полягає в тому, що воно засноване на аргументації та переконанні як неієрархічних засобах управління з метою досягнення мотивованого консенсусу, а не на компромісі за результатами позиційних торгів, як у випадку переговорів. Одночасно основна ідея обговорення полягає у залученні всіх зацікавлених сторін в процес взаємного переконання стосовно нормативної обґрунтованості тих чи інших правил.

Іншою важливою рисою заснування парламентської асамблеї Євронест, на нашу думку, є початок формування прото-комунітарної інституційної архітектури «Східного Партнерства». В цьому відношенні сучасний принцип формування та характер компетенції парламентської асамблеї Євронест є доволі схожим з принципами формування та роботи Парламентської Асамблеї Європейських співтовариств періоду 1960-х років, яка була позбавлена законодавчих і бюджетних можливостей і могла лише формулювати «думку».

Одночасно не менш важливим в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, є також формування нових двосторонніх комунітарних органів зокрема таких як Рада Асоціації на рівні міністрів, Комітет Асоціації, на рівні старших дипломатів та підкомітетів у складі експертів з ЄС та України. Перевагою нової інституційної надбудови порівняно з тією, що існувала в рамках Угоди про партнерство та співробітництво є те, що рішення повинні носити юридично обов'язковий характер для обох сторін інтеграційного процесу.

Іншою важливою умовою для поглиблення інтеграції України з ЄС, на нашу думку, є необхідність пошуку так званого «взаємного поля проблем» як сприятливого середовища,

фону однакових позицій чи становища сторін – їх врівноваження перед конкретними спільними викликами. Останнє, таким чином може створювати необхідні передумови та багато в чому пояснювати саму доцільність і рух «секторальної» або навіть «точкової» (з приводу конкретного питання) інтеграції між ЄС та Україною. В цьому сенсі корисним для України є залучення до нових спільних з Євросоюзом інтеграційних структур, які, з одного боку, могли б вирівнювати (хоча б частково) наявні асиметрії, а, з іншого, відтворювати комунітарні механізми врядування ЄС, до яких залучалася б наша держава. Показовим в цьому плані зокрема може бути створення у 2006 році Європейського енергетичного співтовариства (ЕнС) та приєднання до нього України.

На сучасному етапі загальною місією Енергетичного Співтовариства є реалізація стратегії з лібералізації ринків на природний газ та електроенергію в країнах зі статусом «прихильних сторін» ЕнС і поширення на них регуляторних вимог та технічних стандартів ЄС (норм *acquis communautaire*) у галузі енергетики, екології та свободи конкуренції. Зокрема, засновницький договір ЕнС містить перелік 12 обов'язкових до виконання директив Єврокомісії ЄС. Інший базовий документ ЕнС – Меморандум щодо розвитку соціального виміру – містить 53 директиви [17, с.142].

У Договорі про заснування Співтовариства визначено також конкретні напрямки діяльності, контроль за виконанням яких безпосередньо покладається на Європейську Комісію. Серед них: 1) упровадження в «прихильних сторонах» ЕнС правової бази Євросоюзу у сфері енергетики, екології та свободи конкуренції; 2) розробка додаткових регуляторних вимог для зняття бар'єрів у транспортуванні газу та електроенергії через внутрішні кордони ЕнС; 3) формування зовнішньої енергетичної політики, зокрема координація дій у разі виникнення в одній з країн ЕнС енергетичної кризи.

Важливість для України ЕнС полягає в можливості своєрідного залучення до комунітарних механізмів врядування ЄС за відсутності безпосереднього членства в ньому. Останнє може бути проілюстровано в декількох наступних вимірах.

Першим може бути названий інституційний вимір. Так, Енергетичне співтовариство є багатосторонньою організацією, що за своєю концепцією фактично відтворює інституційну архітектуру та дизайн ЄС безпосередньо в енергетичній площині європейської інтеграції. Його відправною точкою є міждержавний Договір про створення Енергетичного співтовариства, що відображає міждержавну основу об'єднання. З іншого боку, в основу його функціонування закладено принципи неофункціоналізму, що передбачає розвиток та поглиблення інтеграції за зразком колишніх Європейських Співтовариств. Подібною до Європейських Співтовариств є також структура та повноваження робочих органів ЕнС. Зокрема, основним органом, який приймає рішення в рамках ЕнС є Рада міністрів, діяльність якої відбувається за підтримки Постійної Групи посадових осіб високого рівня. Функції ж наднаціональної виконавчої влади виконує Секретаріат.

Наявність засновницького договору та законодавчої бази в рамках енергетичної взаємодії Євросоюзу зі своїми сусідами визначають другий важливий вимір, що вказує на можливість поширення механізмів врядування ЄС на зовні. Умовно він може бути позначений як вимір підпорядкування. Зокрема, підписання та ратифікація європейськими державами Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, зобов'язує їх погодитися та в подальшому дотримуватися щонайменше чотирнадцяти нормативних актів, які сьогодні діють в рамках Євросоюзу та регулюють відносини держав у сфері енергетики, навколишнього середовища та конкуренції [18, с.9].

Окрім наявної в рамках Енергетичного Співтовариства договірної бази як інституту зобов'язання та дотримання, можна виділити ще три додаткові механізми примусу щодо

відповідності. Першим з них є санкції Ради ЕнС щодо невиконання державами вироблених Секретаріатом процедур. Другий механізм примусу щодо дотримання відображається через можливість здійснення політичного тиску в рамках Ради міністрів ЕнС. Нарешті третім механізмом примусу умовно можна назвати так звані вимоги за рахунок приєднання. Останнє гіпотетично передбачає, що небажання виконувати тими чи іншими членами ЕнС визначені зобов'язання може перешкоджати їхньому вступу до Європейського Союзу.

Третім виміром поширення комунітарного врядування ЄС на зовні є так званий комунікативний вимір. Він знаходить свій прояв у ступені зв'язків та контактів (вертикальних та горизонтальних) поміж різними суб'єктами інтеграційного процесу, що є особливо вираженим в рамках Європейського Союзу і підкреслює мережевий вираз його врядування.

Безпосереднім проявом так званої «вертикальної» комунікативної взаємодії в межах ЄС є встановлення контактів, розвиток зв'язків та, головне, обмін ідеями і пропозиціями між Єврокомісією та різного роду групами інтересів – бізнесовими структурами, незалежними регулюючими органами, урядами та їх субнаціональними підрозділами. Останнє певною мірою переноситься і на ЕнС, що забезпечується завдяки політичному представництву Європейської Комісії в структурі останнього. В межах ЕнС Комісія ЄС також виступає координуючим органом, що відповідає за підтримання контактів, врахування точок зору та пропозицій, які надходять від національних енергетичних регуляторів, різного роду чиновників, представників міністерств та урядів.

Що стосується «горизонтальної» комунікативної взаємодії в рамках ЕнС, то вона відбувається на рівні контактів між представниками Постійної Групи високого рівня, представниками міністерств енергетики, в тому числі і у форматі Ради міністрів, представниками національних енергетичних регуляторів та іншими зацікавленими сторонами в рамках Афінського та Мариборського форумів (в сфері електроенергетики та газового сектору).

Виходячи з окресленого можна сподіватися, що членство України в ЕнС повинно відкрити можливість її максимального наближення до ЄС. В сучасних умовах неможливості подальшого розширення участі України в інтеграційних структурах та механізмах врядування на кшталт ЕнС повинно стати дієвою альтернативою повноправному членству в Євроспільноті. Не дивлячись, що відповідний формат залучення передбачає інтеграцію лише в межах окремого сектору, він може служити своєрідною тестовою лабораторією, де буде перевірятися європейські механізми врядування, адаптування України до європейських норм, стандартів та правил в цілому.

Підсумовуючи все вищезазначене можна зробити наступні висновки:

1. Не зважаючи на можливість з боку ЄС застосування різних підходів та моделей здійснення європеїзації («модель наслідків» та «модель сприйняття»), його підхід у поширенні власних комунітарних норм, правил та принципів як у випадку щодо держав останнього розширення на Схід, так і у випадку України, яка не отримала перспективи членства і залишається лише партнером, зводиться виключно до реалізації односторонньої політики обумовленості, що супроводжується асиметричністю відносин сторін.

2. Виходячи з історичного минулого, культурно-цивілізаційних особливостей української нації, політичної та соціально-економічної моделей розвитку держави, що сформувалися впродовж періоду незалежності, сьогодні є очевидним, що модель європеїзації ЄС за «логікою наслідків» є малоефективною або взагалі неприйнятною для України.

3. Ключовим чинником, що як і раніше продовжує визначати відносини з Європейським Союзом та визначає успішність процесів європеїзації в Україні залишається чинник «незнання», що відображається в збереженні різноманітності політичної, соціально-економічної та культурної ідентичностей сторін. При цьому проблемою для України залишається відсутність використання ефективних стратегій на здобуття з боку Європи «цивілізаційного визнання» та «соціального капіталу», де корисною зокрема може бути конструктивістська модель європеїзації за «логікою сприйняття».

4. В рамках європеїзації України за «логікою сприйняття» важливим для останньої є, в першу чергу, формування і залучення до роботи нових інституційних структур, які, з одного боку, відповідають вже існуючим в ЄС нормам, правилам і принципам врядування, а, з іншого, є чітко адаптованими до постсоціалістичних реалій країн Східної Європи. По-друге, пошук нових спільних інтеграційних полів, сфер та секторів, в межах яких могли б врівноважуватися (хоча б частково) наявні асиметрії у відносинах та потенціалах сторін, а також відтворювалися комунітарні механізми врядування ЄС як своєрідні інструменти «інтеграційного знання» для України.

Література

1. Шіммельфенніг Ф., Зедельмаєр У. Європеїзація Центральної та Східної Європи. – К.: Юніверс, 2010. – 288 с.
2. Maria Green Cowles, James Caporaso, and Thomas Risse (eds.), *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2001. – 272 p.
3. Olsen J. P. The Many Faces of Europeanization. *JCMS* – 2002. – Vol. 40. – Number 5. – P. 921–52.
4. Radaelli, C. The domestic impact of European Union public policy: notes on concepts, methods, and the challenge of empirical research // *Politique européenne*, 2001. – Vol. 5. – P. 107 – 142.
5. Булик М.В. Поняття «Європейська інтеграція» та «європеїзація» у сучасній науковій думці // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу. Збірник матеріалів Першої Інтернет конференції. – Маріуполь, 2011. – С. 4 – 9.
6. Газізуллін І., Лазовий Л. Газовий ринок України: Європеїзація та російський чинник. Аналітична записка. Міжнародний центр перспективних досліджень. – Київ, 2011.
7. Оржель О. Європейська інтеграція та європеїзація: тотожність та відмінність // Державне управління та місцеве самоврядування. Зб. наук. Праць – Вип. 2(9). – 2011. – режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2011_2/index.html.
8. Пелагеша Н.Є. Українська національна ідентичність: шляхи європеїзації // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3(8). – С. 60 – 67.
9. Юрчук О.О. Європеїзація та політика розширення Європейського Союзу на Схід у контексті демократичної консолідації // Електр. наукове видання. Європейські студії і право. – № 3. – 2001. – режим доступу: <http://www.euroa.org.ua>.
10. *Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии.* / Бруно Коппитерс, Майкл Эмерсон, Мишель Хёйссен, Тамара Ковзиридзе, Гегана Нутчева, Натали Точчи, Мариус Валь, с комментариями Нику Попеску, Гиа Нодиа; пер. с англ. — М.: Издательство «Весь Мир», 2005 — 312 с.

11. Delanty G. The Idea of a Cosmopolitan Europe: On the Cultural Significance of Europeanization // *International Review of Sociology*. November, 2005. – Vol. 15. – No. 3. – P. 405 – 421.
12. Alexandrova O. The Premises of Ukrainian Foreign and Security Policy // *Between Russia and the West: Foreign and Security Policy of Independent Ukraine*. Spillmann, Kurt R., Wenger Andreas, Müller Derek (eds.). – Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt/M., New York, Wien, 1999. – 357 p.
13. Рудяков П. Роль фактора цивілізаційної приналежності в реалізації державної стратегії євроінтеграції України та в оцінці альтернативних проектів // *Віче*. – 2010. - № 22. – С. 12 – 14.
14. Бурдые П. Формы капитала // *Западная экономическая социология: Хрестоматия современной классики*. – М.: РОССПЭН. 2004. – 680 с.
15. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. под науч. ред. О.И.Шкаратана. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с.
16. Seimenis I. and Makriyannis M. Reinvigorating the Parliamentary Dimension of the Barcelona Process: The Establishment of the Euro-Mediterranean Parliamentary Assembly // *Mediterranean Quarterly* - Spring 2005. – Vol. 16. – Number 2. – P. 85 – 105.
17. Корсунський С. Енергетична дипломатія. – К.: Вища школа, 2008. – 158 с.
18. Padgett St. Europeanization beyond Europe? The Role of Institutions in Externalizing EU Energy Norms. Council for European Studies: Seventeenth International Conference of Europeanists, Montreal 15-17 April 2010. – 18 p.